

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Коропатніка Ігоря Михайловича – на дисертацію
Яреми Валерія Володимировича «Правові засади національно-
патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження правових засад національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу зумовлена докорінною трансформацією безпекового середовища та необхідністю формування якісно нового кадрового резерву, здатного ефективно виконувати завдання із захисту суверенітету держави в умовах тривалої повномасштабної російської збройної агресії. На сучасному етапі розвитку військово-правових відносин офіцер запасу розглядається не лише як фахівець із певним набором військових знань, вмінь та навичок, а передусім як зріла особистість з розвиненими морально-етичними якостями, що обумовлює важливість законодавчого регулювання виховного процесу. Відтак, виникає нагальна потреба у теоретичному переосмисленні існуючих нормативних механізмів, які мають забезпечити єдність військової освіти у системі підготовки офіцерів запасу та ефективність національно-патріотичного виховання через призму національних інтересів і правових стандартів демократичного суспільства.

Комплексний аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про наявність певних фрагментарності та суперечностей у регламентації змісту і форм національно-патріотичної роботи у вищих військових навчальних закладах та у військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, що здійснюють підготовку за програмою офіцерів запасу. Відсутність цілісної концепції правового забезпечення виховного складника призводить до формалізації цього процесу, тоді як динаміка

воєнно-політичної обстановки вимагає впровадження інноваційних юридичних інструментів для інтеграції патріотичних цінностей у загальну систему професійних компетенцій.

Не менш важливим є теоретичний аспект проблеми. У вітчизняній правовій науці питання національно-патріотичного виховання офіцерів запасу здебільшого розглядалися фрагментарно, без комплексного аналізу, в контексті вирішення інших дослідницьких завдань. Запропонований у дисертації міждисциплінарний підхід, історико-правовий та компаративний аналіз, деталізація елементів правового механізму досліджуваного виду виховання спрямовані на подолання зазначеної прогалини та розвиток доктрини правового забезпечення військової освіти.

Отже, існує нагальна потреба в удосконаленні теоретико-методологічних засад та національного законодавства у сфері підготовки офіцерів запасу, що дозволить подолати існуючі правові прогалини та створити дієву модель формування ідентичності військовослужбовців, яка відповідатиме сучасним викликам національній безпеці України. Вказані фактори обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження В. В. Яреми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Узагальнення, наукові висновки та рекомендації, що містяться у дисертації, є достовірними і базуються на глибокому і методологічно коректному аналізі сучасної ситуації у сфері правового регулювання національно-патріотичного виховання офіцерів запасу в Україні. Особливо слід відзначити високий рівень методологічної культури дисертанта та ґрунтовно вибудовану систему методів наукового пізнання, що становить переконливу основу дисертаційного дослідження. Застосований автором комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів є логічно вмотивованим, внутрішньо узгодженим і повністю відповідає складності та багатовимірності обраної проблематики. За допомогою системно-структурного методу з'ясовано

роль національно-патріотичного виховання як невід'ємного складника загальної системи забезпечення національної безпеки України в умовах воєнного стану. Завдяки застосуванню формально-юридичного методу охарактеризовано національно-патріотичне виховання військовослужбовців як специфічний об'єкт правового регулювання. Шляхом використання телеологічного методу визначено цільову спрямованість, ключові завдання та засадничі принципи національно-патріотичного виховання у межах системи підготовки офіцерів запасу. За допомогою структурно-правового методу репрезентовано механізм правового забезпечення підготовки офіцерів запасу як комплексну структуру правових засобів, інститутів та процедур. Застосування функціонального методу дозволило висвітлити особливості та змістовне наповнення функцій правового забезпечення підготовки офіцерів запасу. Використання логіко-семантичного методу дало змогу охарактеризувати основні форми правового забезпечення національно-патріотичного виховання та уточнити їх правову природу. Завдяки порівняльно-правовому методу проведено аналіз та систематизовано ключові напрями імплементації досвіду провідних держав-членів НАТО у сфері підготовки офіцерів запасу. За допомогою методу правового моделювання окреслено перспективні шляхи підвищення ефективності правового регулювання та вдосконалення виховної складової у системі підготовки військових кадрів.

Нормативну базу дослідження складають нормативно-правові акти, якими регулюється військова підготовка, формування національної ідентичності та основи національно-патріотичного виховання громадян України в цілому, а також офіцерів запасу зокрема. Це дозволило автору комплексно та системно підійти до розв'язання завдань дослідження. Науково-теоретичну основу дослідження складають теоретичні праці українських та зарубіжних вчених, в яких висвітлено правові, філософські, політичні, педагогічні, психологічні, соціологічні та

управлінські аспекти підготовки офіцерів запасу, що забезпечило достатню глибину наукового аналізу та методологічну ґрунтовність висновків та пропозицій. Емпіричною базою дослідження стали: аналітична і статистична звітність суб'єктів публічного адміністрування та органів військового управління, судові рішення, публіцистичні публікації та систематизовані довідкові ресурси, що дозволяє стверджувати про існування глибокого зв'язку між теоретичними та практичними складовими дисертаційного дослідження В. В. Яреми.

В цілому слід констатувати, що методологічний та емпіричний апарат дисертації є науково виваженим, багаторівневим та адекватним поставленим меті та завданням. Уміле поєднання філософсько-правових, історичних, соціологічних та спеціально-юридичних методів забезпечило глибину, системність і достовірність отриманих результатів, що дозволяє розглядати дисертаційне дослідження як методологічно зрілу та цілісну наукову працю.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У своєму дисертаційному дослідженні В. В. Ярема, спираючись на аналіз теоретико-методологічних, нормативно-правових та емпіричних матеріалів, запропонував новий підхід до вирішення наукового завдання, що передбачало визначення та опис правових основ національно-патріотичного виховання у процесі підготовки офіцерів запасу, а також розробку пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення чинних правових актів та організаційних механізмів у даній сфері. Підсумком проведеної роботи стали сформульовані висновки, узагальнення, пропозиції та рекомендації, які мають високий рівень наукової новизни. Автором переконливо доведено, що роль національно-патріотичного виховання у забезпеченні національної безпеки у період правового режиму воєнного стану полягає у зміцненні стійкості українського суспільства, а також у підвищенні якості та кількості кадрового ресурсу Збройних Сил України й інших військових формувань за рахунок підвищення індивідуальної готовності громадян до

захисту держави, активної участі у відсічі російській збройній агресії у лавах Сил оборони та в тилу. Це обумовлює цілком обґрунтоване віднесення національно-патріотичного виховання до сфери найважливіших для українського суспільства і держави публічних інтересів та регулювання відносин, що при цьому виникають, нормами права.

Досить цікавими є положення дисертаційної роботи, в яких з'ясовано, що детальна правова регламентація виховного процесу не притаманна в цілому демократичним правовим державам і є властивістю авторитарного державного устрою. Слід погодитися з думкою В. В. Яреми, що загроза суверенітету та територіальній цілісності України обумовлює необхідність змін сталих підходів до проблеми врегулювання цілей, видів і результату виховання. З огляду на це особливо цінними уявляються положення дисертації, в яких визначено, що правове регулювання національно-патріотичного виховання не означає відхід України від демократичних стандартів. В умовах, коли демократичні надбання нашої держави знаходяться під загрозою руйнування внаслідок військових, терористичних та інформаційно-психологічних операцій російської федерації, збереження державного ладу, суверенітету, системи гарантій прав і свобод людини та громадянина можливо лише за умови їх захисту із зброєю в руках, що обумовлює мету та спрямованість національної системи виховання.

Варто позитивно відзначити спроби дисертанта удосконалити понятійний апарат досліджуваної ним проблематики, зокрема, формулювання ним мети національно-патріотичного виховання офіцера Збройних Сил України, яка полягає у формуванні всебічно розвиненої, високопрофесійної особистості, здатної ефективно керувати особовим складом, приймати відповідальні та етичні рішення, у тому числі в складних бойових умовах. Це включає не лише набуття ґрунтовних військових знань та навичок, але й розвиток критичного мислення,

стратегічного бачення та високих морально-психологічних якостей. Принципи національно-патріотичного виховання офіцерів запасу автор цілком логічно визначає як провідні засади здійснення впливів на формування їх ціннісно-мотиваційної, морально-етичної, професійно-компетентної, когнітивно-аналітичної та комунікативної сфери особистості і поділяє на загальні (верховенства права, законності та ін.), які характерні для багатьох сфер суспільних відносин, та спеціальні, характерні саме для системи підготовки офіцерів запасу (принципи національної ідентичності та патріотизму, професіоналізму та компетентності, лідерства та ініціативності, примату правової поведінки, морально-психологічної стійкості, колективізму та взаємодопомоги; критичного мислення та креативності, гуманізму та поваги до прав людини, адаптивності, поваги до традицій та інновацій, екологічної свідомості).

Особливу увагу дисертант приділив сутності та складовим механізмом правового забезпечення національно-патріотичного виховання офіцерів запасу, який він розглядає як сукупність правових інструментів, призначених для формування у них цінностей, мотивів, професійно важливих якостей, необхідних для несення у майбутньому військової служби, а також підтримання належного фізичного, інтелектуального та мотиваційного рівня під час перебування у запасі. Структура означеного механізму постає у роботі як сукупність елементів, які характеризують його підтримуючий характер, наявність широкого спектру дискреційних повноважень та альтернативних методів вирішення типових завдань і включає: правові акти, правовідносини, акти застосування права, правову свідомість, правову культуру, функції та форми правового забезпечення національно-патріотичного виховання офіцерів запасу.

Слід позитивно оцінити авторську класифікацію адміністративних правовідносин у сфері національно-патріотичного виховання офіцерів запасу, які включають наступні групи: а) організаційні, пов'язані з

розробкою, затвердженням та виконанням програм національно-патріотичного виховання; б) контрольні, пов'язані з отриманням інформації про ефективність застосованих програм, форм і методів національно-патріотичного виховання, і їх коригуванням у разі потреби; в) розпорядчі, зміст яких становить видання наказів, директив, розпоряджень щодо проведення виховних заходів. Варто також погодитися з думкою дисертанта, що, оскільки правовідносини в досліджуваній сфері носять добровільний та усвідомлений характер, вони відбиваються на рівні особистісних конструктів суб'єкта та сприяють тому, що відбувається процес інтеріоризації національно-патріотичних цінностей та їх зв'язок з усіма сферами активності особистості майбутнього офіцера запасу. При цьому, як слушно зазначає автор, правова свідомість є вищим рівнем ієрархії структури особистості, яка впливає на правову поведінку, тобто вибір у різноманітних ситуаціях професійної та побутової діяльності саме тих варіантів, які відповідають принципам права та низці морально-етичних вимог, що висуваються до військовослужбовців. Правова свідомість, у свою чергу, обумовлює виникнення та зміцнення у майбутніх офіцерів запасу правової культури як сукупності світоглядних та морально-етичних установок та переконань особистості, в яких втілюється цивілізаційна цінність права як універсального регулятора.

У роботі містяться також інші положення, які характеризують високий рівень її наукової новизни, до яких слід віднести аналіз досвіду держав – членів НАТО з акцентуванням уваги на поєднанні військово-професійної підготовки з етичним, правовим і лідерським вихованням, що забезпечує готовність до дій у складних бойових та кризових умовах, питання відбору та мотивації кандидатів на навчання, підвищення зв'язку між змістом навчання та реальними бойовими завданнями, і цей перелік може бути продовжений.

Дисертація має високий рівень академічної доброчесності, що підтверджується коректним використанням джерел, належним цитуванням та відсутністю ознак академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації.

Значення одержаних результатів та рекомендації щодо їх можливого використання. Положення, висновки та узагальнення дисертаційного дослідження становлять вагомий внесок у розвиток сучасної правової науки. Вони можуть бути використані у науково-теоретичній діяльності – як підґрунтя для подальшого вивчення концептуальних засад правового регулювання національно-патріотичного виховання військових кадрів; освітньому процесі – під час оновлення навчально-методичних комплексів, підготовки підручників і посібників, а також при викладанні навчальних курсів «Військова підготовка», «Адміністративне право України», «Військове право» та спеціалізованих дисциплін; нормопроектувальному процесі – у межах розробки проєктів законодавчих та підзаконних нормативних актів, що спрямовані на вдосконалення функціонування сил оборони та модернізацію системи підготовки офіцерів запасу; практичній діяльності органів військового управління, ВВНЗ та ВНП ЗВО – у ході безпосередньої реалізації правових механізмів, спрямованих на формування національної свідомості та патріотичних якостей в офіцерів запасу Збройних Сил України та інших складових сил оборони.

Повнота викладу в наукових публікаціях. Результати дисертаційного дослідження отримали належну апробацію, що підтверджується їх відображенням у восьми наукових публікаціях. Серед них три статті, опубліковані у виданнях, включених Міністерством освіти і науки України до переліку фахових з юридичних наук, а також сім виступів, представлених у формі тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях та наукових семінарах, що свідчить про високу наукову й

практичну значущість обраної теми, відповідність отриманих висновків актуальним тенденціям розвитку правової науки.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, присвяченим комплексному аналізу теоретико-методологічних та нормативно-правових засад національно-патріотичного виховання у процесі підготовки офіцерів запасу, та повністю відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних праць на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Рукопис вирізняється чіткою логікою побудови, послідовністю викладу та концептуальною цілісністю, що поєднується з ґрунтовним опрацюванням досліджуваних проблем. У вступі переконливо обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, окреслено методологічну основу, наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів. Основний зміст роботи структуровано у взаємопов'язані розділи, в яких послідовно розкрито теоретичні засади, правову природу та правовий механізм національно-патріотичного виховання у процесі підготовки офіцерів запасу, а також проблеми його нормативного забезпечення й правозастосовної практики. Виклад матеріалу характеризується науковою аргументованістю, коректним використанням сучасної правової термінології та дотриманням вимог академічного стилю, що забезпечує високий рівень професійного сприйняття роботи й відповідність стандартам сучасної юридичної науки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом із тим деякі положення, сформульовані в дисертаційному дослідженні, залишають простір для подальших наукових розвідок і потребують додаткового, більш ґрунтовного теоретичного осмислення:

1. Не можна погодитися з виокремленням «оціночної функції» правового забезпечення як самостійного виду (підрозділ 2.2), оскільки в теорії права оцінювання результативності є невід'ємним елементом процесу правозастосування, контролю та моніторингу, а не окремою функцією, що

має самостійний регулятивний або охоронний потенціал у межах правового регулювання.

2. Характеризуючи форми правового забезпечення національно-патріотичного виховання офіцерів запасу (підрозділ 2.3), автору слід було виділити як окрему форму міжнародно-правове забезпечення, в якому приділити увагу адаптації положень міжнародного гуманітарного права до вітчизняних освітніх програм в аспекті формування ціннісних орієнтирів майбутніх командирів.

3. У роботі варто було б передбачити окремий підрозділ, в якому розглянути інституційні механізми громадського контролю та участі громадянського суспільства у процесах підготовки офіцерів запасу та їх національно-патріотичного виховання, що дозволило б розглянути досліджувані питання у більш широкому суспільному контексті.

4. Дисертанту варто було б більш детально розглянути питання впливу сучасних інформаційних технологій на процес національно-патріотичного виховання офіцерів запасу.

5. Деякі терміни (наприклад, «інтеріоризація», «особистісні конструкти») використовуються без пояснення, що може ускладнювати їх розуміння.

Запропоновані зауваження та рекомендації здебільшого мають характер наукової дискусії й спрямовані на визначення перспектив подальшого осмислення проблематики правового забезпечення національно-патріотичного виховання офіцерів запасу. Водночас вони не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та жодною мірою не применшують її теоретичної цінності й практичної ваги.

Загальний висновок. Вищевикладене дає підстави вважати, що дисертація Яреми Валерія Володимировича «Правові засади національно-патріотичного виховання у системі підготовки офіцерів запасу», яка відзначається високим рівнем актуальності та суттєвою практичною значущістю, та рівень наукової кваліфікації здобувача відповідають вимогам

Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а також Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» №40 від 12.01.2017 р. (із змінами та доповненнями), а дисертант – Ярема Валерій Володимирович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**начальник кафедри військового права
факультету міжнародних відносин та права
Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор юридичних наук, професор**

Ігор КОРОПАТНІК

Підпис Коропатніка І.М. засвідчую
Начальник відділу персоналу та строевого
полковник Віталій ДУБЕНЕЦЬ

